

Hea elu „alusmajandus“

Article by Alexandra Strickner, Andreas Novy, Leonhard Plank, Richard Bärnthaler

March 10, 2021

COVID-19 pandeemia on näidanud, et mõned majandussektorid on meie põhivajaduste rahuldamiseks ja „hea elu“ tagamiseks teistest tähtsamad. Meie ühiskondade kestliku tuleviku kindlustamiseks on hädavajalik tugev alusmajandus – haridus, tervishoid ja sotsiaalhoolekanne, kommunaalteenused ning jaekaubandus.

Kriis on näidanud mõnede majandusvaldkondade olulisust. Ühtlasi on see ilmestanud äärmusliku vabaturumajanduse piire, tõstes teravalt esile avaliku tervishoiusüsteemi universaalse ja kollektiivse teenuste jaotamise eeliseid võrreldes süsteemidega, milles baasvajaduste täitmine sõltub inimeste maksevõimest.

Selles mõttes on pandeemia pakkunud majanduse toimimisele, tööjõu küsimustele ja ühiskondlikule panustamisele mitmeid uusi vaatenurki. Tagasipöördumine senisesse äritegevuslikku olukorda, mis leidis aset peale viimast majanduskriisi 2008. aastal, oleks viga. „Pandeemia majandusest“ saadud väärt õppetunnid võiksid mängida olulist rolli pandeemiajärgsete majanduste kestlikumaks kujundamises. Nende õppetundide omandamiseks tuleb aga keskenduda kahele asjaolule. Esmalt on vaja head arusaama turuliberalismist, mis kujutab endast turu liberaliseerimise, erastamise ja finantsialiseerimise ideoloogilist baasi. Teiseks nägemust teistlaadi majanduslikust korrast, sh. strateegiatest tulevikukriisidele efektiivselt ja ühiskondlikult sidusalt reageerimiseks. Visioon koorub välja meie igapäevamajanduse ehk „alusmajanduse“ tugevdamisest, mis hõlmab suuri osasid avalikust sektorist ja kommunaalteenustest.

Majanduse kitsenemine

1980ndate neoliberalismi võidukäik muutis majanduslikku mõtlemist ja käitumist radikaalselt. Eriti tajutav oli see kolmes valdkonnas. Esiteks tuhmistas väljapoole sihitud fookus suunitlust sisemajandusele. Tekkis mitmeid uusi turge ning paljud olemasolevad liberaliseerusid, nende hulgas ka paljud põhiteenuste turud. Juhtivateks kreedodeks olid rahvusvahelisele kapitalile atraktiivsete tingimuste loomine ning efektiivsus, optimeerimine ja suured korporatiivsed tulud. Teiseks asendati eri osadest koosnenud süsteemid turumajandusliku süsteemiga – mitmekülgsed majandussüsteemid taandati ühtseteks (globaalseteks) turumajandusteks. Kolmandaks asendati makrosotsiaalsed eesmärgid individuaalsete soovide ja eelistustega – üldine hüvang läbi omakasu.

Selle kõige tulemusel muutusid inimõigused, alates tervishoiust, kuni hariduse ja eluasemeni, turustatavateks hüvedeks ja teenusteks, mida toodavad eraettevõtted ning soetavad turul üksiktarbijad. Individuaalne vastutus tähendas nüüd „vabanemist“ kollektiivsetest kindlustussüsteemidest erapensionide, eratervisekindlustuse või eluaseme omamise näidetel ning läbi investeerimise „inimkapitali“.

Selline küllaltki kitsas arusaam muutus majandusteadustes mitte üksnes laialtlevinuks, vaid laienes võidukalt üha uutesse ühiskondlikesse eluvaldkondadesse. Mõtte formuleerisid oma loogilise järelaluseni Gary S. Becker ja Guity Nashat Becker nende 1996. aasta raamatus „The Economics of Life“ („Elu majandus“).

Individuaalse optimeerimise ühekülgne rõhutamine õõnestab aga ühiskonna sidusust, solidaarsust ja paindlikkust. Loomulikult on mõttekas tuvastada näiteks tervishoiusüsteemis säästuvõimalusi, ent ühisteenuste rahalise tõhususe

ühepoolne rõhutamine võib olla sügavalt problemaatiliste tagajärgedega, eriti ettenägematute olukordade kerkides. Seda tunnistades vaadati üle pandeemia alguses näiteks Austria Auditikohtu pikaajaline nõudmine vähendada intensiivravi voodikohtade „ebaefektiivset“ arvu.

Asjaolu, et „majandusel“ – mõistetuna globaalsel turul tegutsevate ettevõtetenä – läheb hästi, ütleb väga vähe kõikide ühiskonnaliikmete heaolu kohta.

COVID-19 kogemus on tõstnud esile mitmeid säärase suhtumise vajakajäämisi. See ilmestab, et turg saab lahendada mõndasid, aga mitte kõiki probleeme, et majandused on enam, kui turumajandused, et sotsiaalkaitset ei saa vaadata ainuüksi mikroökonomilise efektiivsuse perspektiivist ja et jäigalt väljapoole vaatav suunitus võib sotsiaalset sidusust tugevalt õhnestada. Majandustegevus, kui sellines seisneb ressursside efektiivse haldamise ja jaotamise teel elanikkonna põhivajaduste tagamises, mitte isiklike soovide ja eelistuste teenimises. Kestlik majandustegevus stabiliseerib solidaarsusel põhinevaid kogukondi, garanteerib nende liikmete vaba arengu ja kaitseb maavarasid ning ökosüsteeme. Optimeerimine on kahtlemata kasulik, ent ainult juhul, kui see teenib neid eesmärke.

Reservvõimekus ja puhvrid on esmatähtsad tagamaks, et põhivajadused oleksid rahuldatud isegi ootamatute olukordade esile kerkides. See on „täpselt ajastatud“ filosoofia täielik vastand.

Järelkult eksisteerib pakiline vajadus teistsuguse, laiapõhisema arusaama järele ökonomikast. Lõppude lõpuks ütleb asjaolu, et „majandusel“ – mõistetuna globaalsel turul tegutsevate ettevõtetenä – läheb hästi – mõõdetuna kasvu ja kaubandusmahu tõusuga – väga vähe kõikide ühiskonnaliikmete heaolu kohta. Samuti on see halvaks kriisi vastupidavuse indikaatoriks, rääkimata valmisolekust tulevikuks ja planeedi võimekusest kliimamuutuseid trotsides elu alal hoida.

Alusmajandus ellujäämiseks

Mitte kõik majanduslikud tegevused ei ole võrdsed. Kui kriisi ajal suleti mitmeid tööstussektoreid, siis „süsteemselt oluliste“ sektorite kohta seda ei kohaldata. See „alusmajandus“ tagab inimeste ellujäämise, hoides alal meie igapäevaeluks vajalikke teenuseid nagu toit, tervishoid, vesi ja energia, jäätmekäitlus ning majutus. Lihtsalt öeldes hõlmab alusmajandus igapäevaselt vajalikke tegevusi, ka kriisiaegadel. [1] Samuti ka põhiteenuste ühiste reservide hoidmist ja varumist, ehk majanduslikku hoolimist üksteisest ja üksteisega koos.

Peamiselt Euroopa teadlastest koosnev Alusmajanduse kollektiiv (*The Foundational Economy Collective*) avaldas vahetult enne ühiskondade sulgemist 2020. aasta märtsis manifesti pandeemiajärgse perioodi kohta. Ühendus seisab alusmajanduse uuendamise eest, tuginedes aastatepikkuse uurimistöö tulemusel väljatöötatud 10-punkti programmile. Programm sisaldab muuseas üleskutseid tugevamaks riiklikuks tervishoiusüsteemiks (sh. ennetusmeetmete arendamiseks), reformitud ja suuremaks progressiivseks maksustamiseks ning avalikkuse kaasamiseks avalike teenuste kavandamisel.

Peamine nõudmine seisneb üleskutses liikuda ühiselt kestlikuma sotsio-ökoloogilise infrastruktuuri poole ning vältida kriisieelse kõrge individuaalse tarbimisega majanduskäitumise juurde naasmist. Me ei vaja mitte rekonstrueerimist, vaid kriisidele haavatava majanduse transformeerimist jätkusuutlikuks majanduseks. See on ainus viis vastupidavuse ja uuteks kriisideks valmisoleku suurendamiseks.

Alusmajanduse kaupade ja teenuste tagamise määravad turu piirid. Üks probleem seisneb selles, et erastamise ja

liberaliseerimise käigus sätestatud ärimudelid võimaldasid eraettevõtetele ligipääsu põhiteenuste tagamiseks mõeldud avalikele finantsvahenditele, mida kasutati kasumi maksimeerimiseks ilma vajalikke pikaajalisi investeeringuid tegemata.

Põhiteenused on aga ühiskonna toimimiseks vajaminevate varude ja vahendite tagamiseks esmatähtsad, koosnedes majanduslikest tegevustest, mis toimivad üleilmse turumajanduse põhimõtetest erinevalt. Pikaajalise kindlustatuse tagamine on eriti oluline. Kestlikud majandused vajavad pikaajalist majandusmõtlemist, planeerimist ja koostööd koos järjepidevuse, piisavuse ja vastupanuvõime arvestamisega otsustusprotsessis. Need kriteeriumid on praegu kehtivatest lühiajalise kasumi maksimeerimisest ja mikroökonomisest konkurentsieelisest fundamentaalselt erinevad.

„Leiba ja roose“ heaks eluks

Alusmajanduse kollektiivi kirjutatud manifesti ilmumisest alates on jätkusuutliku „igapäevaelu majanduse“ kohta saanud selgeks veel nii mõndagi. Karantiiniajal kogesime lisaks sellele, mida ellujäämiseks vajame, ka seda, millest hakkasime puudust tundma. Hea elu hõlmab siiski enam, kui lihtsalt ellujäämist. Laiendatud arusaam alusmajandusest läheb esmatarbekaupadega varustatusest kaugemale. Siinkohal panustab silmapiiride laiendamisse feministlik ökonomika. Selle põhimõtte võtab kokku 1912. aastal naiste õiguste liikumise tähistamiseks kirjutatud ja hümniks saanud James Oppenheimeri laul „Leib ja roosid,“ mida hiljem hakati seostama 1912. aasta Lawrence'i tekstiilivabriku streigiga Massachusettsi osariigis:

<i>As we go marching, marching</i>	<i>Nüüd, marssima, marssima minnes</i>
<i>Unnumbered women dead</i>	<i>Surnud naisi loendamatu hulk</i>
<i>Go crying through our singing</i>	<i>Nutmas läbi me laulu</i>
<i>Their ancient call for bread</i>	<i>Oma ürgset nõudmist leiva järele</i>
<i>Small art and love and beauty</i>	<i>Vaid vähest kunsti ja armu ja ilu</i>
<i>Their trudging spirits knew</i>	<i>Said tunda nende rühkivad hinged</i>
<i>Yes, it is bread we fight for</i>	<i>Jah, leiva eest võitleme</i>
<i>But we fight for roses, too.</i>	<i>Aga rooside eest võitleme ka</i>

Heaks eluks on vaja enam, kui vaid ellujäämise tagamist (leiba). Vaja on ka korralikke töö- ja elamistingimusi (roose). Seda põhimõtet adusid juba vanad kreeklased, kelle mõistet *eudaimonia* saab tõlkida kui „inimese õitsengu või hästi elamise seisundit.“ Amartya Sen ja Martha Nussbaum kasutasid mõistet oma hea elu teooria arendamiseks, mille järgi eraisikud saavad elada head elu, kui selleks on loodud õige raamistik ja rahuldatud vajalikud tingimused.

Kultuurilised ja sotsiaalsed institutsioonid nagu baarid, restoranid, juuksurialongid ning rohealad on inimeste vajaduste rahuldamiseks keskse tähtsusega, olgugi, et need pole ellujäämiseks hädavajalikud. Nende klassifitseerimine on keerulisem kuna „hea elu“ definitsioon on lihtsalt ellujäämisest hulga umbmäärasem – see on sisuliselt erinev, toetub väärtushinnangutele ning vajab otsuste tegemisel avalikkuse osalust. „Hea elu“ võtmeosade ning nende tingimuste, infrastruktuuride ja institutsioonide väljaselgitamiseks on hädavajalik uute osalusvormide kasutuselevõtt. See infrastruktuur kipub olema organiseerunud kohalikul tasandil, tootes väärtust ja heaolu kohapeal.

Ühiskondlike väärtuste ümbermõtestamine

Küsimust, mida on hästi elamiseks vaja ning mis vorme see peaks võtma, ei saa ülaltpoolt defineerida. Niisamuti ei saa seda jätta turu otsustada. Millist majandust me tahame ja mis eesmäärke see peaks täitma on ühest küljest tugevalt põimunud küsimusega, millised on ühiskondlikult väärtuslikud ning ellujäämise, õitsengu ja hea elu saavutamiseks vajalikud tegevused. Teisalt ka sellega, millised tegevused neid püüdlusi õõnestavad.

COVID-19 kriisist ärgitatud ümbermõtestamine on neoklassikalise majandusteooria üdini küsimärgi alla seadnud. Hinna väärtusteooria järgi, mis asendas klassikalise majandusteooria Smithist Marxini, määravad nõudluse ja sellega ka hinna üksiktarbija tarbimiseelistused. Selle teooria järgi peetakse (turu osas) õiglaseks, et meditsiiniõel sissetulekud moodustavad murdosa investeerimispankuri omadest ning, et kolmanda auto soetamine ei erine sisuliselt kuidagi toidu ostmisest. Lühidalt on (turu osas) ebaõiglane teha moraalselt vahet vajadusel, mugavusel ning luksusel. Iga tegevust, mis tõmbab ligi üksiktarbija ostujõudu, peetakse produktiivseks ja väärtuslikuks, olenemata selle sotsiaalsest väärtusest või hävingupotentsiaalst.

Küsimust, mida on hästi elamiseks vaja ning mis vorme see peaks võtma, ei saa ülaltpoolt defineerida. Niisamuti ei saa seda jätta turu otsustada.

Alusmajanduse kriisivalmiduse tõstmiseks on väärtuste eristamine aga vajalik. See võimaldab leida kõigile hea elu tagamiseks vajalikud tingimused läbi demokraatliku arutelu. COVID-19 kriisi ajal otsustas mitu valitsust süsteemse tähtsusega sektorite tööliste erakorralisi lapsehooldustoetusi pakkuda, määratledes seega väärtuste erisust. Väärtuserisusega sektorite sekka kuuluvad ka tervishoid ja erakorralised teenused, jaepangandus, põllumajandus, toiduainete jaesektor, kommunaalteenused ning haridus.

Pandeemiast tulevikku vaadates on selge, et hea elu väljaselgitamiseks on vajalik avalik arutelu. Peame tuvastama, millised majandustegevused ja sektorid on hädavajalikud, kuidas neid kõigile kättesaadavaks teha ja kes seda ellu viima hakkab. Selliste valdkondade tugevdamine ning nendes töötavate inimeste pingutuste asjakohane hüvitamine on ühiskondliku tunnustuse väljendus. On lubamatu, et „eesliinitöötajatest,“ kelle kanda on lõviosa alusmajanduse töökoormast, neist enamus naised, on needsamad inimesed, kes ebavõrdsetest võimalustest, ebakindlast töökohast ning madalast töötasust ka enim mõjutatud on.

Heaolu tulevikukriiside lähenedes

Milliseid õppetunde oleme COVID-19 kriisist saanud, mis aitaksid meil majanduspoliitikat ümber korraldada, pakkumaks head elu kõigile? Esmatähtis on aduda peasjalikult kodumaise alusmajanduse väärtust, mis tagab elukvaliteediks ja kestlikkuseks vajaliku esmatarbekauba ja teenused.

Meie majanduse vundamendi uuendamine ja transformeerimine tähendab tähelepanu pööramist nendele, kes „hoiavad poe avatud“ (tsiteerides Angela Merkelit). Põhiteenuste majanduslikku ja sotsiaalset väärtust ei tohi taandada nende kursiväärtuseks. Selle asemel peab läbirääkimiste ja otsustusprotsesside fookuses olema kestlik heaolu, seega põhiteenuste kasutusväärtus.

Muutuse esilekutsumiseks on vaja uusi ja laiapõhiseid liite progressiivsete erakondade, ametiühingute ja kodanikuühenduste vahel, ent samuti ka nende konservatiivsete ja liberaalsete osapooltega, kes tunnistavad kollektiivselt põhiteenuste varumise tähtsust. Saksamaal, Šveitsis ja Austrias eriti kogub avalike asutuste, kooperatiivide või omavalitsuste vaheliste partnerluste poolne põhiteenuste kohalik varumine üha suuremat

legitiimsust. Nii võiks tekkida uus tasakaal konkurentsivõimelise, maailmaturu poole suunatud majanduse ning varustamisele ja heaolule suunatud alusmajanduse vahel. See tugevdaks sotsiaalset sidusust ja teeks ühtlasi võimalikuks seista vastu uutele kriisidele – kõige tähtsamana kliimakriisile – sarnase vastutustunde, ekspertiisi ja solidaarsusega.

See artikkel avaldati esmalt [Makronomis](#) ja on taasavaldatud autorite loal.

Footnotes

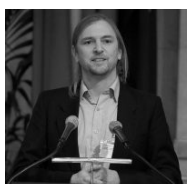
[1] Davide Arcidiacono et al. (2017). *Foundational Economy: The infrastructure of everyday life*. Manchester: Manchester University Press

Alexandra Strickner works on theory-practice dialogues at the Institute for Multi-Level Governance and Development, Vienna University of Economics.

Andreas Novy is director of the Institute for Multi-Level Governance and Development and part of the Foundational Economy Collective.

Leonhard Plank is a senior scientist at the Centre of Public Finance and Infrastructure Policy in the Institute of Spatial Planning at TU Wien.

Richard Bärnthaler is an interdisciplinary urban scholar and pre-doc research assistant, focusing on the social-ecological transformation of cities.

Published March 10, 2021

Article in Estonian

Translation available in German, English, Dutch

Published in the *Green European Journal*

Downloaded from <https://www.greeneuropeanjournal.eu/hea-elu-alusmajandus/>

The Green European Journal offers analysis on current affairs, political ecology and the struggle for an alternative Europe. In print and online, the journal works to create an inclusive, multilingual and independent media space. Sign up to the newsletter to receive our monthly Editor's Picks.